

Mihajlo St. Popović, *Od Budima do Konstantinopola: Via Traiana u svetlu putopisne literature u periodu od 14. do 16. века [Od Budima do Konstantinopola: Via Traiana u svijetlu putopisne literature u razdoblju od 14. do 16. stoljeća]*, prevela s njemačkog Branka Rajlić, Akademska knjiga, Novi Sad 2017., 194 str.

Proučavanja putne mreže Balkanskog poluotoka pružila su značajne podatke kako za povijesnu geografiju, tako i za druga polja istraživanja. Svakako, centralno mjesto u dosadašnjoj povijesnoj literaturi pripadalo je ispitivanjima vezanim za put *Via militaris (Carigradski drum)*. Tim studijama pridružuje se i knjiga Mihaila Popovića *Von Budapest nach Istanbul. Die Via Traiana im Spiegel der Reiseliteratur des 14. bis 16. Jahrhunderts* čije je drugo izdanje iz 2010. (Eudora-Verlag Leipzig, Leipzig) prevedeno ove godine na srpski jezik u izdanju Akademske knjige.

Kako je sam autor pojasnio u *Predgovoru* (7-8), monografija koja je pred nama sastoji se iz neobjavljenog dijela njegovog diplomskog rada pod nazivom *Putopisna literatura u periodu od 14. do 16. stoljeća kao izvor o Trajanovom putu i narodima koji su duž njege živjeli*. Zatim slijedi odjeljak s kartama (9-15) koje omogućavaju čitaocima lakše praćenje sadržaja knjige te *Popis literature date u skraćenicama* (16-31) koji je podijeljen na popise izvora i sekundarne literature. Autor je u *Uvodu* (33-46) pojasnio da se u svom istraživanju oslonio na poznatu monografiju Konstantina Jirečeka *Vojna cesta od Beograda do Carigrada i balkanski klanci*, kao i na studiju Konrada Milera o putovima u Rimskom carstvu. Istakao je da mu je cilj bio da preko putopisne literature prouči povijesno-geografske aspekte "vojne ceste" u kasnobizantskom razdoblju i u početno vrijeme turske vladavine. Kroz potpoglavlje u okviru iste cjeline Popović je objasnio da je svoje izlaganje podijelio na dva dijela uzevši kao granicu 1526. pošto su nakon Mohačke bitke Turci u potpunosti ovladali čitavom trasom *Trajanovog puta*. Takav postupak objasnio je i različitim metodološkim pristupom u dva odjeljka. Naime, za razdoblje do 1526. odlučio je da uz podatke putopisa prati političke promjene na području jugoistočne Evrope, dok se za potonje razdoblje odlučio fokusirati na pojedine dionice puta. U uvodu nadalje donosi i spisak korištenih izvora koji broji 44 djela za period od 1354. do 1600. godine. Uz to priopćava i važne napomene o razvoju putopisa kao specifične literarne forme. Kao početnu točku uzeo je godinu kada su Osmanlije počele svoje širenje u Evropi. Konačno je objasnio i da se za naziv *Trajanov put* (*Via Traiana*) odlučio jer se on od 16. vijeka javlja kao tradicionalni naziv, potkrijepivši to podacima iz izvora. Naziv *via militaris* smatra neodgovarajućim jer se ne javlja u izvorima za dionicu od Konstantinopola do Beograda. Dodao je i da se za novovjekovni period kao krajnja točka puta na sjeveru treba uzeti Budim.

Kroz sljedeće poglavlje pod nazivom *Hronološki pregled korišćene putopisne literature i kratke biografije njihovih autora* (47-89) autor nas pobliže upozna s izvornom građom koju je koristio. Putopisi su predstavljeni po kronološkom redu nastajanja. Uz sama djela Popović je predstavio i biografije njihovih autora. Posebno su u tim životopisima istaknuta putovanja koja su opisali u svojim djelima. Od 44 izvora svega tri se odnosi na 14., a devet na 15. stoljeće, dok su svi ostali nastali u 16. stoljeću. Može se primijetiti da je veliki broj pisaca svoja putovanja poduzeo u sklopu diplomatskih misija što se posebno odnosi na 16. vijek. Doista, i u to doba bilo je onih koji su nakon boravka u Konstantinopolu produžavali putovanje dalje na istok radi hodočašća u Svetu zemlju. Posebnu vrstu "putopisa" nesumnjivo predstavljaju dnevni- ci vojnih pohoda iz doba vladavine sultana Sulejmana I. Veličanstvenog. Kako autor iznosi, najvjerojatnije su ih sačinjavali ceremonijal majstori (*tešrifatçı*) Osmanskog carstva. Treba reći

da je autor monografije već u ovom odjeljku naznačio i kolika je vrijednost određenih izvora za njegovo istraživanje.

Najobimnije i svakako najznačajnije je posljednje poglavlje knjige naziva *Istorija Trajanovog puta u svetlu savremenih putopisa* (90-173). Kako je Popović već najavio u uvodu ono je podijeljeno na dvije cjeline, od kojih je prva posvećena povijesti puta od antičkih vremena do 1526. godine (90-147). Shodno glavnoj temi povijest puta do sredine 14. vijeka prikazana je u najkraćim crtama. Naznačena je njegova trasa u rimsko doba, kao i smjenjivanje vlasti različitih političkih činilaca na njegovom području. Zauzimanje Galipolja 1354. od strane Osmanlija bio je izuzetno značajan događaj, pa od tog vremena autor prati njihovo širenje i postepeno zauzimanje dionica *Trajanovog puta* uključujući u izlaganje citate iz odgovarajućih izvora. Popović je uočio da putnici krajem 14. vijeka zaobilaze trasu puta nakon Plovdiva, strahujući od Osmanlija, zbog čega su se ka sjeveru kretali preko Vlaške i Transilvanije. U izvjesnom smislu put je pao u drugi plan slabljenjem Osmanlija nakon bitke kod Angore 1402. ali se to već promijenilo tridesetih godina 15. stoljeća. Stoga je autor detaljno analizirao rutu kojom se od Konstantinopola do Budima kretao 1433. Bertrandon de la Broquière koji je bio u službi burgundijskog vojvode Filipa III. Dobrog (1396.-1467.). Utvrdio je s tim u vezi da je Broquière koristio Trajanov put na dijelu od Carigrada do Niša. Naredne decenije putem se kretala kršćanska vojska tokom "Duge vojne", a kasnije ga je tokom svojih osvajačkih pohoda često koristio sultan Mehmed II. Osvajač (1451.-1481.) što je u knjizi dobro dokumentirano. Najdetaljnije podatke o samom putu u ovo doba daje 1480. Martin Segon nazivajući ga *Via superior*, griješeći kako primjećuje Popović u dužini određenih relacija. Njegov tekst kao pouzdan slijedio je Feliks Petančić u svom djelu iz 1513. koji je i sam prošao tim putem. Očito kako autor primjećuje smatrao je Segonov opis kao točan. Osmanske trupe su također u pohodima tokom dvadesetih godina 16. stoljeća koristile *Trajanov put*. Svjedočanstva pružaju dnevnicima s pohoda sultana Sulejmana I. kako obrazlaže Popović. Osmansko carstvo je nakon pobjede na Mohačkom polju 1526. ovladalo cijelom trasom puta.

Potpoglavlje *Via Traiana u periodu od 1526. do 1600. godine* (147-173) orijentirano je, kako je već spomenuto, na osvjetljavanje dionice po dionicu puta na osnovu putopisne građe. Navođenje dijelova puta o kojima izvori izvještavaju autor je otpočeo od Budima na sjeveru da bi se kroz tekst spuštao ka južnijim dionicama. Ukoliko za određene sektore postoji više svjedočanstva njih je rasporedio kronološki. Čitaocima je omogućeno stvaranje i vizualne slike zahvaljujući kartama 4, 5 i 6. Analizirajući podatke koje pružaju putnici, Popović je utvrdio da za područje između Budimpešte i Beograda gotovo da nema podataka o putu, kao i o staroj rimskoj trasi između Beograda i Smedereva. Tragovi o postojanju ceste sreću se ponovo tek od Čuprije s obzirom da se u promatrano vrijeme putovalo lijevom, a ne desnom obalom Velike Morave. Znatno više dokaza o postojanju *Trajanovog puta* može se naći za područje od Niša pa dalje ka jugu. Većina putnika je, kako predočava autor, kao važnu znamenitost na trasi puta isticala kapiju iz rimskog vremena poznatu pod nazivom *Trajanova vrata*. Brojni su isto tako podaci koji ukazuju na ostatke puta za područje od Plovdiva do Konstantinopola, koji je predstavljao njegovu ishodišnu točku. Sumirajući svoje rezultate, Popović je konstatirao da je detaljnije izložio podatke putopisa, pošto je Jireček samo uzgredno u svojoj studiji uzео u obzir ove izvore. Dodao je da će tek arheološka istraživanja moći otkriti jesu li dijelovi puta koji se spominju u putopisima rimskog, bizantskog ili turskog porijekla. Nakon osnovnog teksta slijede kazala geografskih i osobnih imena (175-183; 185-190), kao i bilješka *O autoru* (191-192).

Monografija Mihaila Popovića posvećena *Trajanovom putu* je korak naprijed u proučavanju putne mreže na Balkanu tokom srednjeg vijeka i početka ranog novog vijeka. Budućim istraživačima ona olakšava posao s obzirom da sadrži popis i analizu svih itinerara i putopisa za razdoblje od 14. do 16. stoljeća. Kako je to i sam autor na izvjestan način ukazao, nova istraživanja bi najbolje rezultate dala ukoliko bi bila multidisciplinarna.

Miloš Ivanović

Szabolcs Varga, *Europe's Leonidas: Miklós Zrínyi, Defender of Szigetvár (1508-1566)*, prev. David Robert Evans, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest 2016., 348 str.

Szabolcs Varga mađarski je povjesničar i profesor povijesti na Teološkom fakultetu u Pečuhu, Mađarska. *Europe's Leonidas* posljednja je njegova knjiga izdana 2016. godine u Budimpešti. Napisana je kao sinteza obiteljske povijesti Zrinskih i političke i društvene povijesti srednjovjekovnog Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva od 13. st. do pogibije Nikole IV. u Sigetu 1566. godine. Autor je vještom pripovjedačkom tehnikom tematski pristup uklopio u kontinuirani kronološki pregled, a polemičkim i esejističkim stilom pripovijedanja, u pojedinim dijelovima knjige, kombinirao analitički i sintetski pristup, koristeći se izvornom arhivskom građom i recentnom literaturom na nekoliko jezika. Knjiga se sastoji od zahvala (7-8), predgovora (11-13), uvoda (14-17), 16 poglavlja (18-255), popisa neobjavljenih izvora (257), popisa literature (258-284), kazala pojmova (285-296), popisa ilustracija (297-299) te koloriranog dijela slika koje sadrže portrete Nikole Šubića Zrinskog različitih autora, minijatura Sigeta, karata, nacрта raznih utvrda, rekonstrukcije Sigeta u doba bitke 1566. godine, te tri varijante poznatog motiva posljednjeg juriša Nikole Šubića Zrinskog.

U uvodu se kratko opisuje posljednji čin opsade Sigeta: herojska smrt Nikole Šubića Zrinskog u jutarnjim satima 7. rujna 1566. godine, bitka za njegovo mrtvo tijelo i posljednji okršaj preostalih kršćanskih branitelja s osmanlijskim napadačima u jednoj od zgrada unutrašnje tvrđave. Prema riječima autora "sve što je ostalo od Sigeta bilo je skupina zadimljenih ruševina, dok je neposredna blizina izgledala kao napušteni krajobraz na mjesecu".

Prvo poglavlje, poetski je nazvano *Leonidino svrgnuće s prijestolja* (18-21), a sadrži nekoliko navoda o Nikoli Šubiću Zrinskome prominentnih mađarskih povjesničara i pisaca, Ante Starčevića, turskog ministra kulture i mađarskog gradonačelnika Sigeta prilikom otvaranja spomen-područja, Siget parka 1994. godine.

Drugo poglavlje (*Zrinski u knjižnici*, 22-25) bavi se pregledom izvora i literature o Zrinskim i kratkim kronološkim prikazom dosad objavljenih radova o ovoj tematici. Autor je istaknuo pojedine hrvatske i mađarske povjesničare čiji su radovi dali veliki doprinos, ne samo njihovim nacionalnim historiografijama, već i svjetskoj historiografiji o Zrinskom i austrijsko-mađarsko-hrvatsko-turskim ratovima u 16. stoljeću.

U trećem poglavlju (*Zavičaj*, 26-29) ukratko se opisuje povijest utvrde Zrin, koja je bila od sredine 14. st. do ranog 16. st. rezidencija obitelji Zrinskih. Opisuje se ukratko i topografija okolnog područja u njihovom posjedu koje se, prema navodu autora, sastoji od gradova i dvoraca uključujući Pedalj, Donju Stupnicu i Gvozdansko i sela koja pripadaju tom šumovitom području.